

GERD LINDGREN

I broderskapets skugga

*Medborgarens makt i
samhället är oavhängig maktrelationer
i familjen, menar en grupp forskare i den statliga makt-
utredningen. Gerd Lindgren granskar här deras
resultat och hävdar motsatsen; för att förstå maktförhållandena
mellan kvinnor och män i det offentliga livet,
måste de privata maktrelationerna
i äktenskapet analyseras.*

En av mina erfarenheter som forskare är att ju mer vi studerar ett socialt fenomen desto mer komplicerat och svårgripbart tenderar det att bli. Maktrelationen mellan könen är i högsta grad ett sådant problemområde. Könsmakt resulterar i statistiskt synliga och uppenbara skillnader mellan könen, där kvinnor för det mesta befinner sig i underordnad position relativt män. Trots detta har vi uppenbara svårigheter att klargöra hur detta sker och hur vi kan förändra det ojämlika förhållandet.

Tidigare var vi huvudsakligen intresserade av själva ursprunget till könsmakten. I dag är det det faktum att ojämlikheten består och reproduceras som upptar vårt intresse. Vi har blivit mer nyanserade i våra försök till förklaringar och många av oss har genom empiriska studier tvingats grubbla över kvinnornas delaktighet i administrationen av den egna underordningen. Det tycks som om könsmakt inte går att besluta bort, inte ens i de lägen då vi eliminerat »alla» hinder uteblir den. Den återuppstår och konstitueras på nytt, något förändrad i framtoningen, men med centrallogiken ganska intakt. Det manliga behåller sitt högre värde och könsens verksamheter bevaras åtskilda.

I juni 1985 tillsattes en utredning om maktfördelning och demokrati i Sverige (slutrapport 1990). En delfråga i utredningsdirektiven gällde medborgarnas möjligheter att påverka sina levnadsvillkor, den s k medborgarundersökningen. Resultaten från den-

na har nu presenterats i boken *Medborgarnas makt* av Petersson, Westholm, Blomberg (PWB).¹ Författarna försöker bli bildade om uppfattning om könsmaktens utseende i dag.

Det är en bok som jag läst med intresse och som fått mig att fundera över hur jag, med min speciella forskarerfarenhet, kan förhålla mig till de resultat som redovisas och analyseras. Boken ger en intressant bild av maktrelationerna mellan kvinnor och män i dagens Sverige. Men i analysen av könsmakten stannar författarna, enligt min mening, upp inför de mest intressanta frågorna. Jag ska i denna artikel försöka visa att en fördjupad teoretisk diskussion av sambandet mellan kön och makt är nödvändig för att förstå de resultat som PWB visar. Bli diskutera jag sambandet mellan privat och offentlig makt.

Medborgarundersökningens övergripande syfte är att besvara två frågor: Vilka resurser har de enskilda medborgarna till sitt förfogande för att påverka samhällsförändringen? Vilket inflytande har olika grupper och kategorier av individer över sina livsvillkor? Undersökningen bygger på intervjuer med ett representativt urval vuxna svenskar. Urvalet omfattar personer i åldrarna 16-80 år, mantalsskrivna i Sverige juli 1987. Antalet genomförda intervjuer är 2 071. I intervjuerna ingår 264 gifta par, där båda makarna tillfrågats.

De områden av undersökningen som jag kommer att diskutera här gäller beskrivningar-

na och analyserna av de individbaserade variationerna vad gäller kvinnor och män samt de resultat som härrör från delurvalet av gifta par.

I bokens inledande avsnitt diskuteras medborgarskapsbegreppet och man konstaterar att det inte går att finna en skarpt avgränsad definition av detsamma. Variationerna är stora över såväl tid som rum. Men det finns trots allt en gemensam kärna inom denna variation. Medborgarskapet kan sägas byggas på de tre stolta paroller som vägledde den franska revolutionen: frihet, jämlikhet och broderskap. Kort betyder detta att:

1. Det människoideal som föresvävar medborgarskapstanken är den autonoma människan, dvs en individ med möjlighet att själv välja, som har valfrihet.
2. Jämlikhet är ett ideal som innefattar jämn spridning av resurser till individer och grupper. Antagandet »åt den som har skall varda givet» bör inte gälla.
3. Att vara medborgare förutsätter en känsla av gemenskap med sina jämlikar, en solidaritet med samhällsmedlemmarna som kollektiv. Med andra ord broderskap.

Förr i tiden var det naturligtvis bara tal om bröder. Kvinnornas fri- och rättigheter har »alltid» varit strängt reglerade. Som omyndiga räknades de inte in i gruppen autonoma medborgare. »Historiskt sett kom medborgarskapet att förknippas med kapaciteten att bära vapen, kapaciteten att besitta egendom samt kapaciteten att styra sig själv. Medborgarskapet bygger på en förening mellan rättigheter och skyldigheter. Den allmänna värnplikten blev ett av de starkaste argumenten för den allmänna rösträtten. Principen kom till uttryck i slagordet »En man – ett vapen – en röst» (a a s 146). Medborgaren var en man och i broderskapets skugga fanns kvinnornas tilldelade platser och begränsade medborgarskap. Eftersom de inte fick delta på samma sätt som män genom att utföra de »viktiga» och »värderade» skyldigheterna, så hade de inte heller del i alla rättigheter. Att kvinnorna gjorde sådant som inte männen kunde eller ville men som var avgörande för samhällets välbefinnande och reproduktion

förblev länge (och är ännu till stor del) dolt och undervärderat. Författarna sammanfattar konsekvenserna av detta med att »Kvinnoforskarna har rätt. Med en konventionell och snäv syn på det politiska deltagandet får man ett intryck av kvinnlig passivitet. Vidgas perspektivet till hela spektrat av medborgarnas makt blir bilden en helt annan. Kvinnorna är också aktiva och engagerade, men på andra områden än de traditionella.» (a a s 153)

Maktutövning och relativ underordning

Det visar sig i de data som insamlats att kvinnorna är mer aktiva än männen vad gäller »manifestationer» och »protester» medan männens aktivitet går via »kontakter» och »partier». ² Här finner vi ett intressant resultat och en utgångspunkt för analys av det empiriska materialet. I John Gaventas (1980) anda söker så PWB efter teoretiska tankegångar som kan kasta ljus över denna köns-mässiga skillnad. Kan det vara så att den hänger samman med olika sätt att utöva makt? Vissa frågor politiseras och andra blir föremål för icke-beslut, mäktiga intressen kan förhindra att de kommer upp på dagordningen. »Men en del problem kanske inte ens kommer så långt att de stöter på problemformuleringsprivilegiets barriär.» (a a s 150) Denna maktdimension handlar enligt PWB om kontroll över medvetandet. Makten över myter, ideologier och information kommer då i fokus. Denna form av makt blir troligtvis allt viktigare, fortsätter författarna. De traditionella manliga härskarteknikerna – ordergivning, befäl och detaljstyrning – får stryka på foten för metoder att påverka människors föreställningar, ideologier och tänkesätt. Slutligen antar PWB att »Det är möjligt att man här kan finna djupgående filosofiska samband mellan kön och makt.» (a a s 151)

Den sistnämnda maktdimensionen antas uttrycka ett mer kvinnligt förhållningssätt till människor och samhälle. Min fråga gäller nu vad detta kan tänkas betyda, för här får den besvikna läsaren fortsätta att tänka själv. Författarna lämnar helt enkelt spørsmålet. Med detta vaga, men alls inte ointressanta, antagande avslutas analysen. Jag ska med ut-

gångspunkt i detta antagande gå vidare i diskussionen och se vad det kan leda till.

De skiljelinjer mellan könen som PWB uppmärksammar tycks beröra: a) organisationsformerna, b) problemformuleringsprivilegiet (kvinnorna är intresserade av frågor som inte kommer upp på dagordningen), och c) maktutövningssätten. Vad gäller a och b torde det inte föreligga några större förståelseproblem angående könsskillnaderna. Männerna tycks intressera sig för politiska kanaler som leder dem in i karriärer. »Kontakter» och »partier» är exempel på detta. Kvinnorna å sin sida är inriktade på att underifrån respektive utanför (etablerade organisationer) försöka påverka dem som har det egentliga inflytandet. Vidare finns det empiriska studier som bekräftar att kvinnor och män engagerar sig i delvis olika frågor.³ Skillnaden kretsar kring det kända fenomenet att det som för kvinnor ter sig viktigt inte nödvändigtvis är något problem för män. När kvinnorna försöker få upp sina idéer på dagordningen möts de av oförståelse. De lyckas helt enkelt inget vidare i de traditionella politiska sammanhang där männen dominerar. Av rationella skäl återfinns vi dem således ofta i utomparlamentariska påtryckningsgrupper. De frågor som männen prioriterar är kopplade till den interna konkurrensen i organisationen. De kämpar så att säga i ledet och väljer att driva sådant som förbättrar deras position i organisationen eller partiet.

Könsskillnaden i maktutövningssättet däremot, verkar mer svårförklarlig, och jag ska ta upp den lite närmare.

Kvinnor, liksom män, försöker driva frågor som berör deras intressen, men de gör det i olika former och med olika grad av personligt utbyte. Deras olika sätt att utöva inflytande verkar sammanhänga med själva karaktären av den inbördes maktrelation, där kvinnor förväntas vara relativt underordnade de män som de samhandlar med.

Hildur Ve (1982) diskuterar en aspekt av denna skillnad i samband med sin läsning av Gudmund Hernes bok *Makt og avmakt*. Hon menar bland annat att kvinnor ofta drar det kortare strået i intressekonflikter därför att de tenderar att identifiera sig med motpartens intressen i stället för att hålla fast vid sina

egna. Hon menar att kvinnor är socialiserade att se bort från egenintressen vilket visar sig i att de har svårare än män att avgränsa individuella intressen och handla i förhållande till dessa.⁴ Tendensen att solidariser sig med andras intressen innebär att kvinnor använder sina möjligheter att kontrollera händelser så att den andre/de andra får flest möjliga av sina intressen tillvaratagna. Männerna i sin tur använder sina kontrollmöjligheter för att utöka det egna inflytandet och främja sina intressen.

Denna tolkning har visst stöd i de data som presenteras av PWB. Vad gäller skillnaderna i mäns och kvinnors personlighetsdrag så framträder tydligt att »Kvinnorna anser sig oftare än män ha lätt att sätta sig in i andra människors situation. Kvinnor har större sociabilitet. Men det går därav inte att dra den slutsatsen att kvinnor är mer utåtriktade. Männerna har lättare att ta kontakt med myndigheter och företag. Kvinnorna har lättare att ta kontakt med människor.» (s 296) Det »djupgående filosofiska samband mellan kön och makt», som PWB hänvisar till, kan – om vi följer Hildur Ves resonemang – förstås som ett samband mellan sättet att utöva inflytande och den rationalitet som präglar könsens olika verksamheter. Kvinnors maktutövning präglas således av den omsorgsinriktade verksamhet de socialiserats till att utöva.

Nu vill jag hävda att denna skillnad i rationalitetsform och sätt att utöva makt inte enbart följer könslinjen. I organisationernas värld dominerar tekniskt/ekonomiska handlingsmodeller, åtminstone bland dem som har för avsikt att utöva inflytande över verksamheten. Bland underordnade (såväl kvinnor som män) förekommer däremot en god portion mer omsorgsinriktade handlingstyper. Underordnade män får också finna sig i att deras frågor inte kommer upp på dagordningen. Därmed inte sagt att deras »brödraskap» också omfattar kvinnor i samma belägenhet. Det vore nog förhastat att koppla olika rationalitetsformer enbart till kön. Den position en person intar i en klass- och/eller könshierarki påverkar också sättet att utöva makt.

Kvinnors tendens till identitetsgemenskap bör därför inte förstås enbart som ut-

tryck för den rationalitetsform som präglar kvinnors verksamhet. Vi måste också beakta maktförhållandet mellan könen. Eftersom kvinnor har en underordnad position i förhållande till män har de oftast mest att vinna på att försöka driva sina krav utan att detta inverkar mer än marginellt på andras (framför allt mäns) intressen. Utan en sådan taktik är det troligt att de inte får några framgångar alls i sådana förhandlingar. Att just maktförhållandet är centralt för att förstå kvinnors agerande här stöds av den empiriska erfarenhet jag har där identitetsgemenskap inte är något självklart alternativ när det gäller relationer mellan kvinnor. Här är det snarare så att parterna försöker finna skäl till varför identitet med andras intressen inte ska aktualiseras. I stället misstänkliggör kvinnorna varandras motiv och reducerar varandras ambitioner till ren maktlystnad. Men problematiken har förvisso också en annan sida. Kvinnor som försöker förena sig kring gemensamma intressen upplevs som ett hot. Kvinnorna blir accepterade som individer medan kvinnokollektiv ses över axeln.⁵ Männen omedvetenhet om att normen i många intressekamper är manlig skapar ett reellt behov för kvinnor att driva sina intressen. Samtidigt kan detta ges så gement paradoxala tolkningar som att kvinnor därmed är osolidariska med män!

Låt oss återvända till PWB och se närmare på resultaten från parjämförelserna.

Makt i parrelationen

I avsnittet om familjen möts vi något förvånande av att de skillnader som framkom vid individjämförelsen nu har reducerats till homogenitet i parrelationerna. Den första frågan som PWB ställer sig gäller nämligen hur homogena respektive heterogena de gifta parerna är.

Åldersmässigt konstaterar man relativt stor homogenitet, mannen är i allmänhet ett par år äldre än kvinnan (i 20% av äktenskapen är kvinnan äldre än mannen, endast i 10% är makarna födda samma år och i 70% av äktenskapen är mannen äldre än kvinnan). Går vi sedan vidare till yrke så slår yrkeslivets väl kända segregering igenom. Av

kvinnorna är det 60% som befinner sig i underordnad ställning och bland männen endast 44%. 53% av paren befinner sig på samma yrkesnivå.⁶ Alltså är hälften av paren statusmässigt heterogena. »I en dryg tredjedel av fallen har mannen en högre yrkesposition än kvinnorna. Det motsatta är betydligt ovanligare: i endast vart tionde fall har kvinnan högre position än mannen.» (a a s 311).

PWB tycker trots detta att det som utmärker makarna är att de är lika varandra. De har i regel samma utbildningsnivå och man kan förvänta sig att utvecklingen går mot allt större jämlikhet, dvs utjämning av maktskillnaden.

Men vad har vi för andra möjligheter att bedöma dessa data? Innebär likheten i dessa relativt ytliga avseenden någon sorts jämställdhet eller maktbalans? Jag tror inte det. Det finns vid sidan om likheten en liten men systematisk olikhet mellan makarna. Detta innebär att männen befinner sig snäppet »över» kvinnorna, Han är lite äldre, dvs myndigare, och han är inte lika ofta som sin hustru i underordnad position.

I egna studier har jag funnit att makar på samma jobb (och i enlighet med all befintlig statistik i samma position) ändå skilde sig avsevärt med avseende på status.⁷ Paren som hade börjat i samma arbetsuppgifter befann sig redan efter kort tid i kvalitativt skilda arbetsuppgifter i så måtto att männen ingick i en karriärkedja medan kvinnorna hamnat i »dead end»-positioner. Detta ledde så småningom till att männens arbeten fick speciell benämning, t ex licenssvetsare, truckförare, verktygsslipare, avbytare, justerare, kontrollant osv. Deras hustrur benämndes i stället efter vilken avdelning de befann sig på, dvs förmonteringen, detaljen, presshallen, kantviken osv.

Mönstret pekar på att en liten men systematisk skillnad i utgångsläget är central och bör observeras på bekostnad av den relativa likhet som existerar. Situationen »liten skillnad» behöver inte betyda att »likheten» blir nästa anhalt. Situationen kan tvärtom tyda på hög konfliktnivå i äktenskapen.⁸ I en studie i Hedenäset fann vi diametralt motsatta strävanden hos makar som på ytan tycktes homogena. Det visade sig att stabiliteten var begränsad till det faktum att deras intressen

Annmari Olsson. Ur »I love you I love you», Bokförlaget Korpen, 1984.

på »kort» sikt var förenliga.⁹ På »lång» sikt var situationen instabil och konflikten ofrånkomlig. Det som utåt sett var en hushållsstrategi var i realiteten den manliga strategin. Kvinnornas strategier var annorlunda och stod ofta i direkt motsättning till männens. Trots detta rådde en sorts vapenvila i familjen. Denna innebar att makarnas strävanden för tillfället var förenliga, ja till och med komplementära. Kvinnornas önskan att komma ut ur hushållet och etablera sig på arbetsmarknaden underlättade männens önskan att frigöra sig från lönearbetet och etablera egna verksamheter i anslutning till hushållet. Kvinnornas lönearbete kompenserade männens inkomstbortfall.

Förr eller senare uppstår förmodligen en obalans mellan den centrifugala kvinnan och den centripetala mannen som rubbar »standardkontraktet»¹⁰ och förhandlingar startar. Kontraktet innebär för den kvinnliga parten att alla hennes handlingar gentemot

mannen förväntas ha prioritet framför handlingarna i hennes övriga sociala relationer. För honom gäller det omvända, hans handlingar värderas med utgångspunkt i att alla hans övriga relationer har prioritet framför de han har till sin hustru.¹¹

I praktiken innebär det att om han i någon situation låter förhållandet till henne vara överordnat, så uppfattas detta av båda parter (och omgivningen) som om han »ger» henne något. Och om hon försöker arbeta för att han ska ta mer hänsyn till hennes övriga relationer verkar det som om hon »får» något om han går med på det. »Får» hon för mycket kommer hon i »skuld» till honom. Kvinnans förväntade prioritering av relationen till honom medför att hon tänker över vilka konsekvenser hennes handlande får. Finner hon då att hennes handlande direkt eller indirekt blir belastande för honom påtar hon sig ansvaret för detta och ändrar sig. För mannen är det handlingarnas mål som hägrar. Han

tänker på hur han ska nå sitt mål och inte i första hand på vilka konsekvenser det får för henne. När han blir uppmärksammad på att hans agerande drabbar henne negativt tycker han som regel att han är oskyldig. Detta var ju inte hans intention eller avsikt och att ändra sig skulle vara detsamma som att erkänna att det var hans avsikt.

I denna förhandling kommer kvinnorna till korta. Kärleken står på spel och den innebär olika förpliktelser för kvinnor och män.¹²

Kvantitativ metod för att mäta makt

Kvantitativa analyser av maktförhållandet i familjen kan ha avsevärda fördelar relativt kvalitativa analyser. Med en tidsanvändningsansats hade vi säkert fått syn på det faktum att kvinnor är elastiska medan männen är relativt opåverkbara i sin tidsanvändning.¹³ De data som medborgarundersökningen vilar på är emellertid värderingsdata och dessa är betydligt besvärligare att tolka. Människors värderingar kan inte kopplas samman med deras önskningsar om hur det idealt ska vara. Det blir lätt att glömma det förhållandet att män och kvinnor (paren) önskar i förhållande till varandra. Och därmed uppstår en konstig likhet mellan kvinnan och mannen. När han är aktiv så är hon aktiv, när han är passiv så är hon passiv. Makarna verkar homogena. Man tror att man jämför dem i liknande situationer. Men män och kvinnor deltar inte alltid i samma sociala situationer och när de gör det, intar de olika positioner.¹⁴

Medborgarundersökningens ansats leder därför till den föga förvånande slutsatsen att »Resultatet är entydigt. Det dominerande mönstret är homogenitet. Alla samband, utan undantag, är signifikanta och går i positiv riktning. Makarna är vanligen lika, inte olika.» (s 316)¹⁵

Vad säger egentligen värderingsfrågor om maktrelationer? Ofta uttrycker människor vad de tror att de förväntas svara, dvs vad som t ex ligger i linje med den »positiva» tolkningen av kvinnlighet respektive manlighet. Det är därför rimligt att en kvinna anser att hon har stort inflytande över t ex större inköp, barnens uppfostran och hushållsarbe-

tets fördelning. Det är mycket osannolikt att hon skulle svara att detta har hon ringa inflytande över, även om så skulle vara fallet. Men innebär detta att kvinnan har mer makt i relationen? Frågor av typen »Var ska vi bo? Vem använder bilen? Vem beslutar om vårt sociala umgänge?» kanske skulle gett mer härvidlag,¹⁶ även om själva värderingsproblemet kvarstår. Med kännedom om hur standardkontraktet ser ut kan vi inte på basis av de frågor som ställts, dra slutsatsen att kvinnan vanligen har makten i familjen.

Privata könskontrakt infiltrerar offentlig makt

Undersökningen av maktfördelningen i familjen avslutas med följande konklusion: »Familjen har sin egen maktstruktur. Men denna är i allt väsentligt frikopplad från medborgarens makt i det större samhället. Vad som bestämmer mannens och kvinnans inbördes relationer i äktenskapet ligger utanför denna undersökning.» (s 324)

Inledningsvis betonade jag att ett problem kompliceras ju mer kunskaper vi har om det. I citatet ovan antas att de privata könsrelationerna kan frikopplas från de samhälleliga. Segregeringen på arbetsmarknaden antas t ex ha föga att göra med maktrelationerna i familjen. För några år sedan skulle jag i viss mån kunnat instämma i detta. (Jag ansåg att en analytisk distinktion kan göras mellan det privata och det samhälleliga.¹⁷) I dag vill jag betona att det privata alltid bör aktualiseras och sammankopplas med det offentliga.

Detta är förvisso en etablerad visdom inom kvinnoforskningen, men det har visat sig vara begreppsmässigt krångligt att koppla samman teorier på olika analytiska nivåer.

I min avhandling tyckte jag att det var försvarbart att t ex enbart analysera de organisationsinterna förhållandena mellan könen för att få grepp om den segregation som utmärker våra arbetsplatser. Kvinnornas och mannens familjeerfarenheter lämnades utanför forskningsfokus. Jag fick med denna ansats begreppsmässigt tag i ett antal handlingsstrategier bland kvinnor på mansdominerade arbetsplatser och jag tolkade dessa som resultat av ett könsmaktsystem som upp-

stod då män och kvinnor konkurrerade om samma jobb. När så inte var fallet (dvs i köns-segregerade sammanhang) antog jag att detta system låg i träda. Vidare menade jag att min avgränsning av problemet också kunde motiveras av det skälet att ensamstående barnlösa kvinnor inte skilde sig nämnvärt från gifta flerbarnsmödrar vad avsåg konkurrenskraft i den mansdominerade organisationen. Vad som föll ut av analysen var som nämnts ett antal handlingsstrategier med hjälp av vilka kvinnorna (omedvetet) anpassade sig till den relativa underordning som de manliga arbetskamraterna förväntade sig.

Senare har jag via ett par studier av makt och inflytande i lokalsamhällen kommit att ägna mig åt kvinnodominerade arbetsplatser.¹⁸ I och med dessa studier finner jag det inte möjligt att klart separera de analytiska nivåerna (den kulturella, organisations- respektive individnivån). Därför vill jag i dag hävda att familjens maktstruktur inte kan frikopplas från medborgarnas makt i det större samhället.

Avgörande för denna revidering blev det faktum att kvinnor på helt kvinnodominerade arbetsplatser har »könskontraktspreglade» relationer till varandra.¹⁹ Med detta menar jag då att kvinnornas personliga förhållningssätt till att de tillhör det lägre värderade könet, i stor utsträckning infiltrerar deras relationer på organisationsnivån. De kvinnliga strategier, typ modern, maskoten eller bidrottningen, som jag beskrev på de mansdominerade arbetsplatserna sammanhänger med andra ord med kvinnornas förhandlings- erfarenheter visavi den egna maken.²⁰

Sammankopplade analysnivåer

Vi har länge hävdat att »det personliga är politiskt».²¹ Men vad betyder det egentligen?

På en mycket konkret nivå vill jag ge det betydelsen att en kvinna som har en stark (jämfördd) position i relation till sin man har större resurser i sitt medborgarskap. Å andra sidan kan det betyda att hennes man på motsvarande sätt måste avstå från resurser i sitt medborgarskap (resurser han skulle haft om standardkontraktet varit gällande). Detta kan vi avläsa i arbetslivet på så sätt att den jämlika

kvinnan tar upp konkurrensen med manliga kollegor och utgår ifrån att de ska acceptera hennes tillkämpade könskontrakt (vilket de sällan gör). Hennes man kan å andra sidan bli en resurs för hennes medsystrar genom att samhandla med kvinnliga kollegor på jämställd fot (samtidigt riskerar han motstånd från manliga kollegor vilket skapar ett tryck på honom att utestänga och undantagsrubricera de privata erfarenheterna). Det tycks som om mina data pekar mot att olika privata könskontrakt bland arbetskamrater på en arbetsplats i första hand drabbar kvinnor. Dels blir deras solidaritetsbas svag och dels spelas de lätt ut mot varandra eftersom män tenderar att föredra det för dem mest förmånliga kontraktet i samhandling med kvinnor. Är däremot de privata könskontrakten bland kvinnliga arbetskamrater homogena och likartade finns grund för solidaritet samtidigt som betydelsen av denna hänger samman med vilket det dominerande kontraktet är. Innebär detta t ex en klar relativ underordning av kvinnan så fortplantar det sig till arbetsplatsen och kvinnorna finner sig tillrätta i underordnade positioner. Innebär homogeniteten däremot att kvinnorna är starka i de privata kontrakten så utgör de en potentiellt stark grupp på arbetsplatsen och deras framgångar avgörs av styrkan i deras solidaritet samt av karaktären i det motstånd de möter.

Mina iakttagelser tyder på att homogeniteten i kontrakten kan vara större bland arbetarklasskvinnor än i mellanskiktet. Samtidigt verkar arbetarkvinnornas kontrakt vara närmare standardkontraktets, dvs arbetsdelningen mellan könen är av klassisk form och kvinnans verksamheter är klart underordnade mannens. I mellanskikten verkar det råda större variation, somliga kvinnor har jämställda erfarenheter och andra lever under mycket traditionella omständigheter. Mellanskikt kvinnorna tycks dessutom vara mer otillfredsställda med sina kontrakt.

Mäns agerande på arbetsplatserna infiltreras också av könskontrakt. Det verkar emellertid som om betydelsen av detta inte blir densamma som för kvinnorna. De homosociala relationerna mellan män garanterar en sorts immunitet mot förändring av könsmak-

Annmari Olsson. Ur »I love you I love you», Bokförlaget Korpen, 1984.

ten. Män med »svagare» position än standardkontraktet föreskriver, utövar ytterst begränsat inflytande i brödrskapet (däremot kan de utgöra stöd för kvinnor på tu man hand). Här ger jargongen som regel uttryck för den manliga normens primat i långt större utsträckning än vad någon av de inblandade männen privatrelationer tillåter. På arbetsplatsen kan detta innebära att när kvinnorna tillskansar sig en förbättrad position relativt det kontrakt som erbjöds dem i öppningsbudet så uppfattas detta som att de »fått» något och att de »getts» förmåner som de egentligen inte hade att räkna med. Alltså bör de nu vara nöjda och tysta. Ju närmare män och kvinnor befinner sig i hierarkin desto starkare homosocial nedskrivning från männens sida av det kontraktmässiga förhandlingsläget har kvinnorna att räkna med. Och som sagt – olika kvinnor upplever bemötandet på olika

sätt. Somliga accepterar medan andra försöker förhandla sig till bättre kontrakt.

Genussystemet finns innanför huden på oss. Det har i allra högsta grad betydelse för medborgarnas makt och inflytande. Vad män och kvinnor gör och kan göra handlar ytterst om vilka könskontrakt det rådande genussystemet kan härbärgera i det privata såväl som det offentliga livet. Troligen är det så att de personliga relationerna överlever större variationer (extremt förtryck såväl som jämlikhet) än de offentliga kan tolerera utan att grundläggande förändringar måste ske.

För att utveckla kunskapen om makt och kön måste vi därför sammankoppla analysnivåerna samtidigt som vi är uppmärksamma på att män och kvinnor handlar i relation till varandra. Det blir besvärligt och det kommer att ställa krav på våra metoder men det är nog bara på den vägen vi kommer vidare.

Samhället är impregnerat av genus och någon könsneutral medborgare existerar inte.

NOTER

- 1 Petersson O, Westholm A, Blomberg G, *Medborgarnas makt*, Carlssons, 1989. Maktutredningen omfattar en serie delutredningar, varav en behandlar kvinnor i välfärdsstaten. Denna delutredning leds av Yvonne Hirdman och jag har själv ett delprojekt under detta paraply.
- 2 Det politiska deltagandet har delats upp i fem dimensioner: kontakter, partiaktivitet, manifestationer, protester och röstning, varav den sistnämnda utnyttjas lika av män och kvinnor. I kategorierna protester och manifestationer torde mellanskikt kvinnorna dominera. Arbetarklassens kvinnor är säkerligen inte infångade i dessa kategorier.
- 3 Se t ex Peterson A, *Women in Political Movement*, Department of Sociology, Göteborg 1987.
- 4 Ve H, »Makt, intresse och socialisation» i *KVT* nr 2 1982.
- 5 Se Eduards M, »Politisk teori och patriarkalt tänkande» i Eduards M m fl *Kön, makt, medborgarskap. Kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels*, Liber, Stockholm 1983.
- 6 Här måste vi komma ihåg att könsskillnaderna är underskattade då dessa grova mått inte kan komma åt den organisationsinterna uppdelningen i kvinno- och mansjobb.
- 7 Detta gäller Bilaga 2 i Lindgren G, *Kamrater, kollegor och kvinnor*, RR. 86, Sociologiska institutionen, Umeå 1985.
- 8 Se t ex Korpi W, »Om maktförhållanden och motsättningar mellan parterna på arbetsmarknaden» i von Otter C, *Arbetslivet i kris och förvandling, sociologiska essäer om arbetsmarknadsfrågor*, Stockholm 1971.
- 9 Dahlgren L, Lindgren G, *De sociala gränslinorna – om konverterings- och anpassningsstrategier i ett lokalsamhälle i Tornedalen*, Cerum, Umeå universitet, rapport 1987:10.
- 10 Angående begreppet »standardkontrakt», se not 17 och 18.
- 11 Mitt resonemang vilar här på Hanne Haavinds klassiska analys i »Makt og kerlighet i ekenskapet» i *Kvinneforskning, bidrag til Samfunnsteori. Festschrift til Harriet Holter*, Bergen 1982.
- 12 Resonemanget har utvecklats av Ingegerd Lundström, »Könsmakten under behandling, alternativ rådgivning med kvinnor och män» i *Kvinnomisshandel*, Jämfo rapport nr 14, Januari 1989, s 93 ff.
- 13 Hanne Haavind redogör för denna kritik i »Hvilke krav vil vi stille til metoder for at de ska være egnet til å studere kvinners livssituation?» i *Metoder og problem i kvinnoforskningen*, Rapport 82:1, sammanställd av Broman U, Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg.
- 14 Hanne Haavind (se not 13) s 95 f.
- 15 I texten resonerar författarna också kring olikheterna men dessa betraktas som mindre betydelsefulla. Orsaken till detta tror jag ligger i att makarna jämförs abstrakt och parallellt i stället för relationellt (vilket data inte medger). Detta betyder att man inte kan analysera vad som ligger bakom mäns och kvinnors svar. Ett ja-svar kan ju bygga på i grunden kvalitativt olika överväganden.
- 16 Recension i *VK* 28/4 1989 (signerad Ann Tiberger).
- 17 Jag gjorde denna analytiska avgränsning i min avhandling.
- 18 Den forskning som avses är dels Dahlgren L, Lindgren G, Lundström I, *Familjekollektivet. En studie av betingelser för kollektiv krislösnings i bruksorten Långshyttan med fokus på familjebaserade strategier*, NordREFO, Oslo 1985, den i not 9 angivna forskningen samt slutligen mitt nuvarande forskningsarbete (inom projektet »Kvinnorna i Välfärdsstaten» tillsammans med Yvonne Hirdman, Anita Dahlberg och Gertrud Åström) för den svenska maktutredningen. De könskontrakt jag talar om motsvarar i allt väsentligt en konkretisering av de nivåoperationaliseringar av genussystemet som Yvonne Hirdman antyder i sin artikel »Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning» i *KVT* nr 3 1988.
- 19 Det finns ju inom Statskunsken en hel del teorier om sociala kontrakt, se t ex Pateman C, *The Sexual Contract*, Polity Press, Cambridge 1988. Se också hennes artikel »Den patriarkala begreppsförvirringen» i *Häftet för kritiska studier*, nr 4 1988. Jag tänker inte här försöka reda ut mitt »kontraktetsbegrepps» eventuella likheter med den tradition Pateman refererar även om det vore önskvärt. Jag hoppas att jag ändå gör mig tillräckligt förstådd med de hänvisningar och definitioner som presenterats.

- 20 Kärleken och sexualiteten har blivit rumsren bland kvinnoforskare på senare år. Vi har fått redskap att närma oss denna problematik utan att hamna i den biologiska fallgropen. I Umeå har introduktionen av teoretiska ansatser som gjort detta möjligt i stor utsträckning drivits av Ingegerd Lundström under hennes verksamhetstid vid Kvinnovetenskapligt Forum.
- 21 Zaretsky E., *Det personliga är politiskt*, Stockholm 1979.

SUMMARY

This article is a critical discussion of Petersson, Westholm, and Blomberg's (PWB) book *Medborgarnas Makt* (The Power of the Citizens) from a theory of gender. The book *Medborgarnas Makt* discusses and analyzes the results of a particular study within a larger ongoing Swedish Government research project entitled »The Study of Power and Democracy in Sweden».

While the book's authors present an interesting picture of the power relations between men and women in Sweden today, they also avoid a discussion of many of the most vital questions in gender/power research. This article fills in some of that undiscussed area in an attempt to better understand the findings suggested by PWB's data. For example, empirical observations that women and men use different political channels when they exercise their civil rights is itself problematic if the observation is only taken at face value.

Men choose a more organizational contact network while women tend to express themselves through less integrated channels, such as protest groups. PWB does not examine why this is the case, but rather records the difference. The article's author point out PWB's lack of observation that women are clearly less successful than men in their way of expressing their opinions. Furthermore they argue that it is reasonable to conclude that these differences arise because of the power differences between the sexes.

Socialization and experiences from one's working life leads to different interests among men and women. Since women are expected to be subordinated to men in most situations, one can extrapolate that women's interests are likely to be neglected within traditional organizations. If women's interests do not coincide with men's, it is unlikely they will be acted upon. Thus, women turn to other channels to produce results.

PWB also argues for a separation between private and public power relations, viewing them as two different kinds of phenomenon. The article's author finds no empirical support for this kind of supposition, and argue rather that the data in fact provides a connection between the two analytical levels. As suggested in this article, the private gender contracts within families are seen as active factors which contribute to the ongoing process of segregation in organizations and workplaces.

Gerd Lindgren
Sociologiska institutionen
Umeå universitet
901 87 Umeå